

PERTTI WIDÉN

Koulutus kansainvälisyyteen

Suomalaisten olisi erityisesti pönkitettävä tervettä itsetuntoa ja positiivista omakuvaa ja kehitettävä ihmissuhteitten arvostustaan eikä korostettava vain työtä ja "asiaa", jolloin tyyppilliseksi johtamistyyliksikin muodostuu "management by perkele".

Turun kauppakorkeakoulun kielten laitoksen johtaja Pertti Widén on kulttuurienvälisen kommunikaation erikoistuntija. Hänen tutkimuksensa käsittelevät sekä suomalaisten että eri eurooppalaisten kulttuurien lisäksi myös amerikkalaista ja japanilaista kulttuuria. Hän on haluttu luennoitsija sekä koti- että ulkomailla. Turun kauppakorkeakoulussa hän pitää kansainvälisestikin harvinaislaatuista kulttuurienvälisen kommunikaation ja kulttuuritietouden kurssia, jossa käsitellään myös johtamista eri kulttuureissa, liike-elämän etiikkaa, arvojen vaikutusta viestintään ja johtajalle tärkeitä humanistisia ja ihmissuhdeasioita.

Kansainvälistymisessä muutamme regionalismin nousun myötä nykyistä voimakkaammin valtioajattelusta paikallisuajatteluun. Sosio-kulttuurillisessa mielessä viestintä tulee siis olemaan entistäänkin monimuotoisempaa. "Ajattele globaalisesti, toimi lokaalisesti" on täyttä totta; joudumme yhdistämään molemmat näkökohdat.

Kansainvälisissä tehtävissä toimivilla täytyy olla hyvä ja monipuolinen kielitaito, perusteellinen kulttuurin ymmärrys ja oikea asennoituminen, johon kuuluvat myös ihmissuhdetaitojen hallinta. Toisen kulttuurin ymmärtämisen perustana on oman kulttuurin ymmärtäminen. Ihmissuhdetaitojen perustana on terve itsetunto ja positiivinen omakuva.

Kulttuurioppimisessa tarvitsemme monimuotoisuuden keskellä entistäkin kipeämmin orientoitumisvälineitä voidaksemme löytää moninaisuuden seasta tukipisteitä. Meidän pitäisi pystyä tunnistamaan kulttuurin moninaisuuden seasta parametreja, joitten suhteen vaihtelua esiintyy, mutta jotka sinänsä toimivat hahmotusapuna.

Erinomainen, yksinkertainen ja nopea diagnostisointiväline on LC/HC -jatkumo, jolle voimme sijoittaa eri kulttuurit toisiinsa nähden ja johon liittyvien kielellisten ja tekstuaalisten piirteitten kimputus auttaa eteenpäin. Näihin liittyvinä vaikutustekijöinä on syytä ottaa erityiseen

tarkasteluun arvojen ja normien vaikutus sekä aikatekijä, samoin kuin tilankäyttö ja reviiarijattelu. Kaiken summana voimme tarkastella kohteliaisuuden käsitteen sisältö- ja ilmiäsvaihtelua kulttuurista toiseen, sillä kohteliaisuus on juuri sitä strategiaa, jonka tarkoituksena on auttaa kanssakäymisen onnistumista. Näitä tekijöitä tarkastelen seuraavassa.

LOW CONTEXT - JA HIGH CONTEXT -KULTTUURIT

LC (low context) / HC (high context) -jatku on erinomainen ja nopea diagnoosiväline, kun haluamme suhteuttaa oman ja kommunikaatiopartnerimme kulttuuriin sidotut viestintätottumukset toisiinsa nähden. LC-kulttuurissa (esimerkiksi amerikkalaisuus ja saksalaisuus) suurin osa välitettävästä informaatiosta on eksplisiittistä, esimerkiksi suoraan puhumalla ilmaistua. HC-kulttuurissa (esimerkiksi kiinalaisuus ja japanilaisuus) valtaosa informaatiosta on kommunikaatiotilanteessa ja kommunikoijissa itsessään implisiittisesti; varsin vähän ilmaistaan suoraan, paljon joudutaan lukemaan rivien välistä.

Suomalaisessa kulttuurissa tuntuu olevan perinteisesti paljon HC-kulttuurin piirteitä, jotka kummastuttavat LC-kulttuurisia eurooppalaisia ja saattavat ehkäistä viestintäämme. Näistä erosta meidän on syytä olla selvillä voidaksemme tarvittaessa joko muuntaa kommunikaatiotamme vastaanottajan tottumusten mukaiseksi tai ainakin selittää hänelle ominaispiirteemme. Tämä on erityisen tärkeää sen vuoksi, että kulttuuri vaikuttaa siihen, mikä missäkin kulttuurissa koetaan kohteliaaksi: seikka, joka minun kulttuurissani on kohteliaisuutta, saatetaan kokea toisessa kulttuurissa epäkohteliaisuudeksi, ja päinvastoin. Näin kohteliaisuus, sen ilmenemismuoto taikka jonkin ilmenemismuodon puuttuminen, saattaa muodostua tahattomia väärinymmärryksiä aiheuttavaksi loukuksi.

Kohteliaisuus eri kulttuureissa

Suomalaisten kohteliaisuus on usein luonteeltaan passiivista, osoittamatta jättämistä, korostamisen välttämistä; tässä tarkoitettujen eu-

rooppalaisten kohteliaisuus on aktiivista, toisen näyttävästi huomioonottavaa, suoraan ilmaistua. Suomalaista kohteliaisuutta on toisen jättäminen rauhaan, jonka vuoksi häneen ei katsota suoraan, häntä ei puhutella suoraan, hänen nimensä mainitsemista vältetään.

Läntinen kohteliaisuus perustuu henkilökohtaisuuteen. Nimet ja puhuttelut ovat tärkeitä, katsekontaksi ilmoittaa, kenelle viestintä on tarkoitettu. Tämän lisäksi on huomattava, että kohteliaisuudella näille ihmisille on toinenkin aspekti: muodollinen kohteliaisuus, käytöstapojen hallinta, joka ilmenee jo näiden kielten kohteliaisuutta merkitsevien sanojen etymologias-takin: hövlig, höflich, courtois jne korostavat hovikelpoisuutta.

Suomalaisten yksilön hyveitä korostava arvo-maailma ja eurooppalaisten ihmissuhteita korostava näkökulma saattavat lyödä toisiaan korvalle: kun suomalainen lähtee yksin kaatamaan lehmänsä kimppuun käynnyttä kontiota, hollantilaiset ovat tottuneet yhdessä taistelemaan ukaavaa luonnonvoimaa, merta, vastaan.

Tehtäväkeskeisyydestä ihmishuhdekeskeisyyteen

Suomalaisten tehtäväkeskeinen asioitten tarkastelu saattaa unohtaa eurooppalaiselle tärkeän ihmissuhteitten hoitamisen. Näin myös johtamistyyliissä: suomalainen johtaja eristäytyy helposti omaksi sikaariportaakseen työpöytien, ovien ja sihteerien taakse muistamatta, että johtajan tulee juuri näkyä – sekä alaisiin nähden että firman ulkopuolelle. Ei riitä, että johtajat ja johtoryhmät nuijivat kokouksessa päätökset pöytään ja laativat pöytäkirjansa; LC-kulttuurin ihminen haluaa saada vaikuttaa myös alaisena varsinkin juuri itseään koskevien asioitten kulkuun.

LC-ihminen on tottunut dialogiin. Keskustelu on hänelle kohtelias ilmaisumuoto. Sekaanpuhuminen ja reagointi osoittavat kiinnostusta, samoin kysymykset. HC-ihminen on tottunut monologisiin. Hänelle on kohteliaista, että toinen kuuntelee hiljaa eikä keskeytä häntä. Ei hän paljoa kysele. Hänestä kysymykset saattavat vaikuttaa epäkohteliailta. HC-ihmiselle on nimit-

täin hyvin tärkeätä säilyttää kasvonsa. Tästä syystä tällaisessa kulttuurissa ei myöskään ole tapana esittää suoraa kieltoa, vaan kielteinen suhtautuminen täytyy osata tulkita muista viitteistä. LC-ihminen ei kaihda myöskään suoraa kieltoa. Hänestä mutkattomuus on kohteliaisuutta.

Suhtautuminen aikaan

Mutkattomuus tietysti myös säästää aikaa, ja aika on länsimaiselle ihmiselle rahaa. Kun amerikkalaiset laativat erilaisia ”time managerejaan” ja ”minute managerejaan”, he pyrkivät hallitsemaan aikaansa: kun jokainen minuutti on ohjelmoitu, kun jokaisen minuutin tekemiset on ennalta määrätty, ei aikaan sinänsä enää tarvitse kiinnittää huomiota, kunhan vain noudattaa aikatauluaan!

Itäinen ihminen ei suhtaudu aikaan tällä tavoin; aikaa on hänelle kyllä riittävästi. Kun läntiselle ihmiselle on kohteliasta säästää toisen (ja omaakin) aikaa, itäiselle ihmiselle hoputtamisen tuntu olisi epäkohteliasta.

Läheisyys, tilankäyttö ja teitittely

Suomalaisten eristymistäipumus tulee ilmi myös tilankäytössä. Päästämme toisen vain varsin pitkän välimatkan päähän itsestämme, muissa kulttuureissa on tapana tulla hyvinkin lähelle puhekuumppaniaan. Läheisyyttä on omiaan vahvistamaan myös kättely: varsinkin saksalaisessa kulttuurissa on totuttu kättelyihin henkilökohtaisen kohteliaisuuden korostajana. Ja tätä tapaa on kyllä kaikin keinoin syytä vaalia, sillä kädenpuristuksella voi ilmaista hyvin paljon asioita.

Jokaisen kulttuurin erityispiirteistä (esimerkiksi ranskalais-saksalais-venäläisen alueen teitittelypakosta taikka saksalaisen ilmaisun varovaisuudesta) on tietysti oltava selvillä ja on tutustuttava kohdealueen arvoihin ja normeihin, jotka vaikuttavat kulloiseenkin kulttuuriin.

On perehdyttävä alueen kirjallisuuteen, taiteisiin, historiaan, filosofiaan, uskontoon jne. On oltava selvillä päiväntapahtumista, mistä kulloinkin puhutaan.

On opittava testaamaan kanavia ”small talkin” avulla. Itse asiassa tämä viimeksi mainittu seikka harjaannuttaa juuri siihen, minkä suomalaiset esi-isämme ilmaisivat sanomalla ”Syötä vierasta sanoilla, kunnes keitto kerkiävi”, mutta minkä nykysuomalaiset suuressa määrin tuntuivat unohtaneen: henkilösuhteitten hoitamiseen aktiivisen positiivisen kohteliaisuuden avulla.

Ihmissuhteiden knowhow

Monikulttuurisessa Euroopassa korostuu eri kielten (erityisesti meidän koulukielistämme saksan ja ranskan kielen) ja kulttuurien tuntemus lingua francana käytetyn englannin ohella. Mutta erityisesti näissä yhteyksissä korostuu asenteellinen valmiutemme meistä poikkeavien kulttuuritekijöitten ja toisenlaisen kulttuuri-taustan omaavien ihmisten kohtaamiseen. Tässä on kaikki saatavissa oleva tieto hyödyksi, mutta ennen kaikkea tarvitaan empatiaa: kykyä asettua toisen asemaan, tarkastella asioita hänen näkökulmistaan.

Kulttuuriempatia ja ihmisen arvonn tunnistaminen ja persoonallinen asennoituminen tulevat olemaan ratkaisevat kilpailutekijät. Tuotannollisesta knowhow'sta siirrymme ihmissuhteitten knowhow'hun.

Itäisen HC-kulttuurin ihminen ei kestä kasvojen menetystä. Hän ei sano ”ei” eikä hänelle voi kohteliaisuussääntöjen puitteissa myöskään sanoa ”ei”. Läntisen LC-kulttuurin edustaja ilmaisee suoraan myös kiellon. Tällaisissa tilanteissa käytetään lievittäjänä kuitenkin kaksoisstrategiaa: huolimatta siitä, että joudutaan sanomaan ”ei”, huomataan ihmissuhteitten tärkeys ja korostetaan kiellon tarkoittavan vain asiaa, ei kommunikaatiokumppania henkilönä. Suomalaisten kaksoisstrategian hallinnassa olisi vielä kehittämisen varaa, liian usein suomalaisten johtamistyylinä on vielä ”management by perkele”.

Yksilöitä erilaisin kulttuuritaustoin

Kansainvälistymisen edistämiseksi olisi erityisesti kiinnitettävä huomiota kielen syvemmän

opiskelun halukkuuden lisäämiseen, kulttuurierojen ja tapatietouden välittämiseen sekä yleiseen kommunikatiivisuuden kehittämiseen, johon kuuluvat kulttuurin ja ilmaisun toisiinsa nivoutumisen tajuaminen, yleisten kulttuuripiirteiden tiedollinen tajuaminen, erilaisuuden empatian kehittäminen, vuorovaikutus- ja ihmishuuhdetaidot sekä persoonallisuuden, erityisesti sosiaalisen ja emotionaalisen kehityksen ja luovuuden kehittäminen nykyisen tietopainotteisuuden tasapainottamiseksi.

Tarvitaan yksilöllisyyden huomioonottamista, tarvitaan tietoa eri sukupuolten erilaisista ilmaisutavoista, oman ja omakulttuurisen erikoislaadun analysointia; ”tunne itsesi!” pohjana muitten tuntemiselle.

Yksilöllisyyden huomioonottamiseen täytyy olla varoja, muuten koulujärjestelmämme ei vastaa tarkoitustaan. Täytyy pystyä ottamaan huomioon oppilaiden vastaanottokyky, sosiaalisen taustan ja ympäristön leimaamat kommunikaatiotottumukset (joita usein joudutaan modifioimaan vieraan kulttuurin näkökulmasta) ja eri sukupuolten erilaisten kommunikaatiotottumusten ja sen mukaisesti erilaisten kommunikaatio-odotusten vaikutus – olivatpa nämä erilaisuudet taustaltaan biologisia taikka erilaisten kasvatuksen tuloksena sosiaalisia.

Itsensä tuntemus ja vahva itsetunto

Tarvitaan oppilaan positiivisen omakuvan tukemista; esimerkiksi opettajan kysymykset saattavat olla tässä suhteessa vaarallisia, sillä ne saattavat itse asiassa ollakin nöyryytsstrategioita tai ainakin oppilas voi kokea ne sellaisina; ratkaisuna voisi nähtävästi ennen kaikkea olla keskusteleva opetus ja ryhmätyö.

Kun Ruotsissa tutkittiin siirtolaisten lapsia, huomattiin, että suomalaisilla oli paras koulutus ja ammattitaito, mutta heikoin itsetunto; työpaikat veivät aina itsetuntonaan voimakkaammat jugoslaavit ja italialaiset suomalaisten jäädessä nuolemaan näppejään.

Kauppalehden Optio-lehdessä 15.8.1991 (s. 64) Digitalin toimitusjohtaja Pekka Roine sanoo seuraavaa:

”Suurin synty, mikä Suomessa on tällä vuosisadalla tehty, on koulujärjestelmä. Aivan erityisesti peruskoulu. Toivon, että historiankirjoitus on näiden kohdalla hyvin ankara. Suomalainen koulujärjestelmä rakentaa yhteiskuntaa autoritäärisen pohjan varaan niin, että mitä tahansa tehdään, se tehdään aina jonkun toisen odotuksia vastaan. Mitä tehdään 12 vuotta koulussa? Yritetään täyttää opettajan odotukset. Tällä järjestelmällä me olemme vahvistaneet tähän maahan hirveätä auktoriteettien kunnioitusta, joka johtaa suomalaiseen johtajatyyppeihin. – Haluaisin kirjoittaa jokaisen työpaikan seinälle: Saa ajatella.”

Koulunkin suhteen ja varmasti tosiaan myös koulun ansiosta olemme muuttuneet lallukakansaksi, joka ei uskalla ajatella omilla aivoillaan ja jatkuvasti potee herranpelkoa ja huonoa oma-kuvaa. Juuri koulujärjestelmän pönkittämänä olemme vaarassa menettää luovuutemme, kahlehtia itsemme passiivisuuteen.

Empatiakyvyn, arvojen ja normien merkitys

On erittäin tärkeätä huomata, että kokonaispersoonallisuuteemme vaikuttavat monet erilaiset tekijät ja että kokonaispersoonallisuutemme taas on vaikutustekijänä kommunikaatiossa, jonka hallitseminen on perimmältään myös kieltenopetuksen tavoite nyt ja yhä enemmän tulevaisuutta ajatellen: miten saamme sanomamme perille, miten ymmärrämme vastapuolta, miten pystymme asettumaan hänen asemaansa. Näitten tekijöitten kehittämiseen tarvitsemme tietoa.

Mutta pelkkä tieto ei kuitenkaan riitä. Tarvitsemme empatiaa, kykyä asettua toisen asemaan. Tämä kaikki lisää emotionaalisen ja sosiaalisen kasvatuksen merkitystä. Arvot ja arvostukset ovat tässä keskeisiä.

Itse asiassa olemme huomanneet, että insinööritaito ei riitä. Tarvitsemme humanististaivistystä. Ihmisen tulee jälleen olla ihminen.

